

KULTURNJACI 2016

a k c i j a č i t a n j a

IN MEMORIAM:

UMBERTO ECCE HOMO

Umberto Eco: Esej o vječnom fašizmu
(ulomak)

(...) Ali unatoč cijeloj ovoj zbrci, ipak mislim da je moguće skicirati listu elemenata tipičnih za ono što nazivam ur-fašizmom ili vječnim fašizmom. Ovi elementi ne mogu sačinjavati sistem, mnogi od njih su međusobno kontradiktorni i tipični su za mnoge druge vrste despotizma ili fanatizma. No, dovoljan je jedan od njih da otvori prostor fašizmu koji će se oko njega zgrušati.

1. Kult tradicije

Prvi element ur-fašizma je kult tradicije. Tradicionalizam je, naravno, mnogo stariji od fašizma. Nije on tipičan samo za kontrarevolucionarnu katoličku misao nakon Francuske revolucije, nego je rođen u kasnom helenističkom periodu kao reakcija na klasični grčki racionalizam. U Mediteranskom bazenu narodi različitih religija (od kojih je većinu prihvatio rimski Panteon) počeli su sanjati o otkrovenju odaslanom u praskozorje ljudske historije. Ovo otkrovenje, prema tradicionalističkoj mistici, dugo je bilo skriveno ispod vela zaboravljenih jezika: u egipatskim hijeroglifima, u keltskim runama, u svtcima malo poznatih religija Azije. Ta nova kultura trebala bi biti **sinkretička**.

Sinkretizam nije, kako to rječnik tvrdi, tek „kombinacija različitih oblika vjerovanja i praksi”, jer takva kombinacija mora tolerirati određene kontradikcije. Svaka izvorna poruka nosi bljesak mudrosti, i kad se čini da svaka od njih govori drukčije i nespojive stvari, to se samo čini, jer svaka od njih aludira, alegorički, na jednu te istu iskonsku istinu.

Posljedica toga je da učenje ne donosi nikakvu korist. Istina je **izrečena jednom za svagda**, a mi tek možemo interpretirati njezinu zakukuljenu i neshvatljivu poruku.

Dovoljno je samo pogledati program bilo kojeg fašističkog pokreta kako bi se pronašli glavni fašistički mislioci. Nacistički gnosn hranjen je tradicionalističkim, sinkretističkim, okultnim elementima. Najutjecajniји teoretičar suvremene talijanske desnice, Julius Evola, spojio je Sveti Gral s *Protokolima Sionskih mudraca*, alkemiju sa svetim Rimskim i Njemačkim carstvom. Činjenica da je suvremena talijanska desnica, s ciljem da pokaže svoju otvorenost, nedavno proširila svoj program uključivanjem radova i ideja De Maistrea, Guenona i Gramscija, čisti je dokaz sinkretizma.

Ako u američkim knjižarama istražujete police koje su označene kao „New Age”, naći ćete tamo čak i Svetog Augustina, koji, koliko ja znam, nije bio fašist. Ali, kombiniranje Svetog Augustina i Stonehengea – to je simptom ur-fašizma.

2. Odbacivanje modernizma

Tradicionalizam podrazumijeva odbacivanje modernizma. I fašisti i nacisti su obožavali tehnologiju, dok su je tradicionalisti obično odbacivali kao **negaciju tradicionalnih vrijednosti**. Međutim, iako je nacizam bio ponosan na svoja industrijska dostignuća, njegova pohvala modernizmu bila je tek površina ideologije zasnovane na *krvi i tlu* (*Blut und Boden*). Odbacivanje modernog svijeta bilo je zamaskirano odbijanjem kapitalističkog načina života, ali je u biti podrazumijevalo odbacivanje Duha 1789. (i 1776., naravno). Prosvjetiteljstvo, odnosno Doba razuma, viđeno je kao **početak moderne izopačenosti**. U svojoj se suštini ur-fašizam može definirati kao iracionalizam.

3. Iracionalizam

Iracionalizam, također, opstoji na kultu čina zarad čina samog. Čin lijep sam po sebi mora biti poduzet prije ili bez bilo kakvog razmišljanja. Mišljenje je oblik kastriranosti. Tako **kultura postaje sumnjiva čim se poistovjeti s kritičkim stavovima**. Nepovjerenje prema intelektualnom svijetu uvijek je bio simptom ur-fašizma, od navodne Göringove izjave „Kada čujem riječ kultura, latim se pištolja”, do učestalih izraza kakvi su „degenerirani intelektualci”, „štreberčine i pametnjakovići”, „jalovi snobovi” ili „sveučilišta su legla crvenih”. Službeni fašistički intelektualci uglavnom su bili **zaduženi za napade na modernu kulturu i liberalnu inteligenciju** koja je, navodno, izdala tradicionalne vrijednosti.

4. Neslaganje kao izdaja

Nijedno sinkretističko vjerovanje ne može podnijeti analitičku kritiku. Kritički duh izvodi razlike, a uviđanje razlike je znak modernizma. U modernoj kulturi znanstvena zajednica cijeni neslaganje kao način unaprjeđenja znanja. Za ur-fašizam neslaganje je izdaja.

5. Strah od razlike

Nadalje, neslaganje je znak raznolikosti. Ur-fašizam ojačava i pridobiva podršku time što **iskorištava i raspiruje prirodni strah od razlike**. Prvi znak jednog fašističkog ili predfašističkog pokreta upravo je strah od došljaka. Ur-fašizam je tako, po definiciji, rasistički.

6. Individualna ili socijalna frustracija

Fašizam potječe iz individualne ili socijalne frustracije. Zato je jedan od tipičnih elemenata povijesnog fašizma bio *poziv frustriranoj srednjoj klasi*, klasi koja je trpjela ekonomsku krizu ili patila od osjećaja političkog poniženja, uplašena pritiskom nižih socijalnih grupa. U naše vrijeme, kada su stari proleterci postali malograđanima (a lumpenproleterci uglavnom odstranjeni s političke scene), fašizam sutrašnjice svoju će publiku pronaći u ovoj novoj većini.

7. Opsesija zavjerom

Ljudima koji osjećaju da im je oduzet njihov društveni identitet, ur-fašizam kao jedinu privilegiju dodjeljuje činjenicu da su rođeni u istoj zemlji. Ovo je korijen nacionalizma. Osim toga, jedini koji narodu mogu priuštiti njegov identitet jesu njegovi neprijatelji. Tako u korijenima ur-fašističke psihologije leži opsesija zavjerom, po mogućnosti međunarodnom. Pristaše se moraju osjećati opkoljenima. Najlakši način rješavanja problema zavjere jest poziv na ksenofobiju. No, zavjera također mora dolaziti i iznutra: Židovi su uglavnom najbolja meta, jer donose tu prednost da su istovremeno i vani i unutra. U SAD-u ćemo najočitiju pojavu

opsesije zavjerom pronaći u *The New World Order* Pata Robinsona, ali, kao što smo već vidjeli, ima i mnogo drugih.

8. Osjećaj poniženja zbog moći neprijatelja

Pristaše se moraju osjećati poniženima zbog očiglednog **bogatstva i moći svojih neprijatelja**. Dok sam bio dječak, naučili su me da Engleze vidim kao narod pet dnevnih obroka. Oni su jeli češće nego li siromašni, ali smjerni Talijani. Židovi su bogati i jedni drugima pomažu kroz mrežu uzajamne podrške. Pristaše, međutim, moraju biti uvjereni da mogu savladati neprijatelje. Neprestanim mijenjanjem retoričkog fokusa neprijatelji su **čas slabi čas jaki**. Fašističke vlade osuđene su na ratne poraze jer su **ustavno nesposobne točno procijeniti snage neprijatelja**.

9. Život je permanentno ratovanje

U ur-fašizmu nema borbe za život nego se, prije će biti, živi da bi se borilo. Otuda je *pacifizam trgovina s neprijateljem*. Pacifizam je loš jer život je *permanentno ratovanje*. Ovo, međutim, dovodi do kompleksa Armagedona. Ako neprijatelji moraju biti poraženi, onda mora postojati i posljednja bitka, nakon koje će pokret imati potpunu kontrolu nad svijetom. No, takvo „konačno rješenje” podrazumijeva neki duži period mira, Zlatno doba, što se suprotstavlja principu permanentnog rata. Nijedan fašistički vođa nije uspio riješiti ovaj problem.

10. Prezir prema slabijem

Elitizam, koji je u osnovi aristokratski, tipičan je aspekt svake reakcionarne ideologije, a aristokratski i militaristički elitizmi po krvi podrazumijevaju *prezир prema slabijem*. Ur-fašizam može zagovarati samo *pučki elitizam*. Svaki građanin pripada najboljem narodu na svijetu, članovi partije najbolji su među svim građanima, a svaki građanin može (ili bi morao) pristupiti partiji. Ali patriciji ne mogu postojati bez plebejaca. U stvari, Vođa, koji zna da mu moć nije demokratski dana nego je silom uzeta, također zna i da je njegova snaga osnovana na slabosti masa koje su toliko slabe da zaslužuju gospodara. Kako je grupa **hijerarhijski organizirana** (prema vojnom modelu), svaki od podređenih vođa **prezire svoje podčinjene**, a svaki od njih, nadalje, prezire one koji su njemu podčinjeni. Upravo to pojačava **svijest o masovnom elitizmu**.

11. Kult heroizma i herojska smrt

U takvoj perspektivi *svakoga se obrazuje da postane heroj*. U svakoj mitologiji heroj je iznimno biće, a ur-fašizam herojstvo postavlja kao normu. Ovaj kult heroizma tijesno je povezan s kultom smrti. Nije slučajno parola falangista bila ***Viva la Muerte*** (*živjela smrt*). U nefašističkim društvima, široj javnosti govori se da je smrt neugodna, ali da se s njom mora suočiti dostojanstveno, a vjernicima se kaže da je smrt bolan način dosezanja nadnaravne sreće. Nasuprot tome, ur-fašistički heroj **žudi za herojskom smrću** koja se reklamira kao najbolja nagrada za herojski život. Ur-fašistički heroj nestrpljivo čeka smrt. U svojoj nestrpljivosti često druge ljude šalje u smrt.

12. Machizam

Kako su i permanentni rat i heroizam teške igre, ur-fašist svoju **volju za moć prenosi na seksualni nivo**. Ovo je izvor mačizma, koji podrazumijeva i prezir prema ženama i osudu

neuobičajenih seksualnih navika, od čednosti do homoseksualnosti. Kako je čak i seks teška igra, ur-fašistički heroj se radije igra oružjem, što je surogat **falusnog prakticiranja**.

13. Selektivni/kvalitativni populizam

Ur-fašizam je zasnovan na *selektivnom populizmu*, na jednom, takoreći, kvalitativnom populizmu. U demokraciji građani imaju individualna prava, ali građani u cjelini imaju politički utjecaj samo s količinskog aspekta, jer pojedinac se mora povinovati odlukama većine. Za ur-fašizam individue kao individue nemaju prava, a Narod se poima kao kvalitet, kao monolitni entitet koji izražava Zajedničku Volju. Kako niti jedna velika količina ljudskih bića ne može imati zajedničku volju, Vođa se nadaje kao njihov tumač. Izgubivši **moć demokratskog delegiranja**, građani ne djeluju nego se od njih traži da igraju ulogu Naroda. Upravo zbog toga narod nije ništa drugo do teatralna izmišljotina. Kao dobar primjer kvalitativnog populizma ne moramo više uzimati Piazza Veneziju u Rimu ili Nürnberški stadion, jer nas u budućnosti čeka svojevrsan TV-populizam ili internetski populizam u kojem će emocionalna reakcija određene odabrane grupe biti predstavljena i prihvaćena kao glas Naroda. Zbog svog **kvalitativnog populizma** ur-fašizam se mora usprotiviti „trulim“ *parlamentarnim vlastima*. Jedna od prvih Mussolinijevih rečenica u talijanskom parlamentu glasila je: „Mogao bih ovo gluho i žalosno mjesto pretvoriti u kamp za moje manipule.“ (Manipule su vojne jedinice u rimskim legijama.) Smjesta je, ustvari, pronašao bolje mjesto za svoje manipule, ali je malo kasnije ipak uništio Parlament. Gdje god političar iskazuje sumnju u legitimnost parlamenta jer, tobože, više ne predstavlja glas Naroda, tu se može namirisati ur-fašizam.

14. Ur-fašizam govori novogovorom

Novogovor je izmislio **Orwell** u 1984, kao službeni jezik *Ingsoca*, engleskog socijalizma. No, elementi ur-fašizma zajednički su različitim oblicima diktature. Svi nacistički ili fašistički udžbenici služili su se **osiromašenim vokabularom i elementarnom sintaksom**, s ciljem da ograniče sredstva za kompleksno i kritičko razmišljanje. Moramo biti spremni prepoznati nove forme novogovora, čak i kad se pojavljuju u potpuno nevinom obliku *talk showa*.

(...) Ur-fašizam je još uvijek oko nas, često neuniformiran i svakodnevno odjeven. Lakše bi nam bilo kada bi se danas pojavio netko tko bi javno govorio „Hoću ponovo otvoriti Auschwitz“, „Hoću da Italijom ponovo paradiraju crne košulje“, ali život nije tako jednostavan. Ur-fašizam se **može vratiti pod najnevinijim maskama**.

Naša je **dužnost da ga razotkrijemo i pokažemo prstom na svaki njegov primjer**, svakoga dana, na svakom mjestu na svijetu. Sloboda i oslobođenje zadaci su kojima nikada nema kraja.

*Ovaj je tekst prilagođen prijevod s engleskog Kenana Efenčića. Izvornik je prvobitno objavljen 22. lipnja 1995. u „New York Review of Books“, a potom i u „Utne Reader“ u prosincu iste godine. Ovaj prijevod napravljen je prema oba izdanja, pri čemu se razlike ogledaju samo u tome što drugo izdanje ima podnaslove.